

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ВЕСЕЛЬСЬКА Діана Олександрівна

УДК 336.71

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
РИЗИКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавра

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Діана ВЕСЕЛЬСЬКА

Керівник роботи
Дема Дмитро Іванович
к.е.н., професор

Житомир – 2024

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту
Весельської Діани Олександрівни:

_____
Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри _____

_____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____
(підпис)

Дмитро ДЕМА

«__» _____ 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Весельська Діана Олександрівна** захистив (ла)
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК

_____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Весельська Д. О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Поліський національний університет, 2024.

В кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні та практичні основи ризиків банківської системи. Теоретично обґрунтовано поняття та види банківських ризиків. Досліджено проблеми загострення ризиків у банківській системі України під час війни. Здійснено оцінки ризиків банківської системи під час війни 2014-2023 рр. Наведено та охарактеризовано інструменти управління ризиками банківської системи України в умовах війни.

Ключові слова: комерційні банки; банківська система; кредитний ризик; валютний ризик; операційний ризик, ризик ліквідності.

SUMMARY

Veselska D. O. Risks of the banking system of Ukraine in the conditions of martial law. - Manuscript.

Qualification work for a bachelor's degree in specialty 072 «Finance, banking and insurance». – Polissia National University, 2024.

The theoretical, methodological and practical foundations of the risks of the banking system were investigated in the qualification work. Concepts and types of banking risks are theoretically substantiated. The problems of risk aggravation in the banking system of Ukraine during the war are studied. Assessments of the risks of the banking system during the war in 2014-2023 have been carried out. Risk management tools of the banking system of Ukraine in wartime conditions have been presented and characterized.

Keywords: commercial banks; banking system; credit risk; currency risk; operational risk, liquidity risk.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	7
Висновки до розділу 1	11
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	12
Висновки до розділу 2	17
РОЗДІЛ 3 ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС	18
Висновки до розділу 3	22
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розпочата ще в 2014 р. війна з боку РФ проти України спричинила низку нових ризиків і значно поглибила існуючі загрози для функціонування української банківської системи та для усієї економіки держави, що суттєво посилилося після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року. У період особливого стану та воєнного часу науковці переважно зосереджуються на традиційних ризиках банківської діяльності, таких як кредитний ризик, ризик ліквідності, відсотковий та валютний ризики. Проте, масштаби дослідження ризиків банківської системи України в умовах воєнного стану повинні виходити за межі оцінки фінансового стану комерційних банків на предмет дотримання нормативів чи коефіцієнтів діяльності банків. В умовах кардинальної зміни політичних і макроекономічних умов розвитку, вплив банківських ризиків відображається не лише на діяльності окремих банків і НБУ, а й функціонуванні банківської системи та економіки держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні засади впливу ризиків на функціонування банківської системи України за звичайних умов та під час військового стану знайшли відображення у наукових доробках вітчизняних дослідників: Дзюблюка О., Забчук Г., Іващук О., Каверзи В., Мельник Т., Чепелюк Г.М., Пантелєвої Н.М. Сус Л.В. та багатьох інших. Однак, проблеми вчасного виявлення і адекватного реагування на ідентифіковані ризики банківської системи України потребують постійного пошуку, аналізу та розробки інструментів розв'язання, що стало підставою для даного наукового дослідження.

Метою дослідження є виявлення, ідентифікація й оцінка ризиків банківської системи, а також пошук інструментів управління ними. Для досягнення мети, окреслено такі **завдання**:

- дослідити теоретичні засади ризиків банківської системи;
- встановити найсуттєвіші загрози функціонування банківської системи України у воєнний час;

– обґрунтувати інструменти управління ризиками банківської системи України у воєнний час.

Об’єкт та предмет дослідження. Об’єктом дослідження є ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. Предметом дослідження виступили теоретичні, методичні та прикладні аспекти прояву ризиків банківської системи України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося на основі системного підходу. Для обґрунтування теоретичних засад ризиків банківської системи було застосовано індукції та дедукції; встановлення проблем загострення ризиків здійснено за допомогою методу аналізу, синтезу та абстракції; порівняльний аналіз використано для вивчення показників розвитку банківської системи і встановлення рівня існуючих ризиків за період 2014-2023 рр.; метод аналогії дозволив виявити особливості інструментів управління банківськими ризиками в умовах війни.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження на тему «Аналіз ризиків банківської системи України в умовах війни» було опубліковано у збірнику матеріалів науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій» (2023 р., Поліський національний університет). Результати дослідження на тему «Теоретико-методичні основи ідентифікації ризиків банківської системи України» висвітлено у науковому збірнику «Фінансове забезпечення економіки» (30 травня 2024 р., Поліський національний університет).

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Обсяг основної частини кваліфікаційної роботи становить 20 друкованих сторінок. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань), містить 2 таблиці, 5 рисунків, 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РИЗИКІВ

БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Стабільність і надійність банківської системи країни лівовою часткою визначає сталість розвитку усєї економіки. Однак, об'єктивне сприйняття ймовірності існування непередбачуваних ситуацій, подій чи факторів, їх можливий вплив на очікувані результати спричиняє появу різноманітних ризиків.

В банківській діяльності поняття «ризик» визначають як «імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання доходів, або невиконання стороною договірних зобов'язань унаслідок впливу негативних внутрішніх та зовнішніх факторів» [33]. Поряд з цим, науковці акцентують, що ризик у банківській системі варто розуміти й як «можливість прийняття раціонального чи нераціонального управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії факторів» [10].

На банківську систему можуть впливати різні ризики, які прийнято групувати за різними ознаками та характеристиками. Зокрема, відповідно до встановленої Національним банком України класифікації, «існує дев'ять основних категорій ризику: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик» [33]:

1. Кредитний ризик - виникає через можливість невиконання позичальниками своїх зобов'язань перед банками. В умовах економічної кризи, зростання безробіття та падіння доходів населення, рівень невиконання кредитних зобов'язань суттєво зростає.

2. Ризик ліквідності - виникає, коли банки не можуть повністю виконати свої зобов'язання через нестачу ліквідних активів. Це може бути викликано раптовим відтоком депозитів, зниженням вартості активів або обмеженим доступом до зовнішніх джерел фінансування.

3. Ризик зміни відсоткової ставки – цей ризик може вплинути на прибутковість банківських активів та зумовити додаткові витрати на залучені ресурси.

4. Ринковий ризик – супроводжується ймовірністю недоотримання вигод у результаті несприятливого впливу різноманітних ринкових факторів, наприклад, зростання курсів іноземних валют, зміни відсоткових ставок надмірний попит чи необґрунтована пропозиція, що можуть призвести до нераціонального ціноутворення тощо.

5. Валютний ризик – може виникати внаслідок нарахування валютних курсів, які можуть вплинути на вартість активів та зобов'язань, виражених в іноземній валюті. В умовах нестабільності обмінного курсу цей ризик суттєво зростає.

6. Операційно-технологічний ризик – охоплює ризики, пов'язані з внутрішніми процесами, персоналом, системами або зовнішніми подіями. Це можуть бути технологічні збої, помилки персоналу, шахрайства або природні катастрофи. До цього ризику можна віднести ризик кібератак, який зростає з розвитком цифрових технологій та поширенням використання онлайн-банкінгу. Кібератаки здатні завдавати катастрофічних втрат щодо певної інформації, масиву даних, грошових коштів, цінного майна, інших важливих ресурсів.

7. Репутаційний ризик – може бути зумовлений появою негативної інформації про банк, що може призвести до втрати клієнтів та партнерів, навіть на тривалий час.

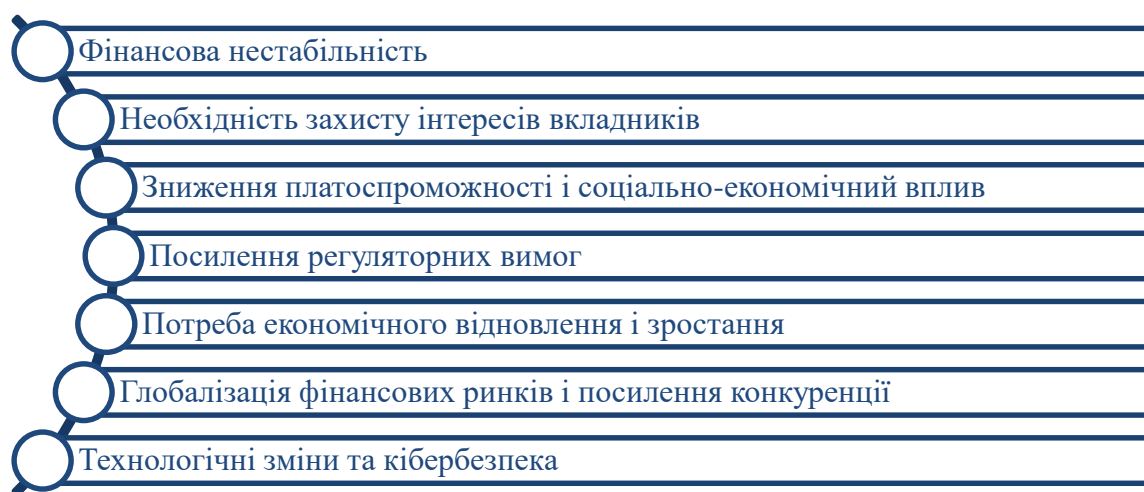
8. Юридичний ризик – виникає через зміни в регуляторних вимогах та законодавстві. Постійні зміни в нормативно-правовій базі можуть вимагати від банків додаткові ресурси для затвердження нових правил та стандартів.

9. Стратегічний ризик – охоплює ризики, пов'язані з політичною нестабільністю, зміною уряду або політики, що можуть вплинути на банківську діяльність. У контексті поточного стану, що пов'язаний з воєнними діями на території усієї країни, ці ризики значно посилюються.

Ефективне управління цими ризиками є критичним для стабільності банківської системи України, особливо в умовах війни та економічної нестабільності. Вимоги до управління ризиками стають дедалі жорсткішими, і банки повинні виконувати комплексні підходи для їх виявлення, оцінки та пом'якшення впливу.

Проблеми загострення ризиків у банківській системі України, особливо під час повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, мають кілька ключових аспектів (рис. 1.1) [19]:

Рис. 1.1. Проблеми загострення ризиків у банківській системі України

Джерело: адаптовано та систематизовано за даними [19, 10].

1. Фінансова нестабільність - призводить до підвищення ризиків у банківській сфері через часті зміни економічної ситуації, а нині й політичної в країні та сучасному світі. Глобальні фінансові кризи, війна, порушення економічних і політичних зв'язків, інфляція, коливання валютних курсів та економічні санкції можуть суттєво вплинути на стабільність банків. Ризики в банківській системі можуть призвести до фінансової нестабільності як на національному, так і на глобальному рівнях. Банківська криза може викликати ланцюгову реакцію, яка негативно вплине на кожного суб'єкта економіки і державу загалом.

2. Зниження рівня захисту вкладників – високий рівень сукупних ризиків може призвести до банкрутства банків, що у своїй ситуації впливає на довіру населення до фінансової системи.

3. Зниження платоспроможності і соціально-економічний вплив через військові дії та соціально-економічні проблеми, що супроводжуються погіршенням економічного стану позичальників, міграцією та еміграцією населення, зростанням рівня безробіття та зниженням доходів, може зумовити підвищення рівня неповернення кредитів.

4. Постійні вимушені зміни регуляторних вимог. Нові вимоги щодо капіталу, ліквідності, прозорості та звітності через необхідність очищення банківської системи від нестійких банків та таких, що мають власників з РФ, створюють додаткові виклики для банків. Це може збільшити операційні ризики та вимагати значних ресурсів для адаптації до нових загроз і викликів. Виконання регуляторних вимог є обов'язковим для підтримки стійкості банківської системи та запобігання кризам.

5. Необхідність розробки нових дієвих інструментів для забезпечення економічного зростання. Банки, які вміло керують ризиками, можуть забезпечити стабільне фінансування бізнесу та інновацій, що є ключовими драйверами економіки, що особливо важливо в умовах війни.

6. Глобалізація фінансових ринків, яка збільшує взаємозв'язок регіональних, міжнародних та світового фінансових ринків, що може призвести до швидкого поширення фінансової кризи з однієї країни на іншу. Це ускладнює управління ризиками, після чого банки можуть втратити не тільки локальні, але й глобальні фактори.

7. Технологічні зміни та кібербезпека – з розвитком цифрових технологій банківська система стає все більш залежною від інформаційних систем та Інтернету. Банки стикаються з постійним тиском з боку нових фінансових технологій (fintech), що змушує їх впроваджувати інновації та нові послуги. Однак, наступні нові продукти та послуги можуть бути недостатньо застосованими чи освоєними, або ж наразитись на нові досі невідомі ризики.

Також, з'являються нові кіберризики, пов'язані з можливими хакерськими атаками, витокami даних та іншими кіберзагрозами, які можуть призвести до значних фінансових втрат і втратити довіру клієнтів.

Висновки до розділу 1

1. Доведено, що існування ризиків у банківській системі обумовлено об'єктивною ймовірністю недоотримання певних вигід чи нараження на небезпеку втрат усіх учасників економічних відносин у сфері банківської діяльності. Виявлено особливі умови прояву ризиків банківської системи України під час воєнного стану.

2. Обґрунтовано, що потреба у дослідженні ризиків банківської системи обумовлена необхідністю забезпечення фінансової стабільності, захисту вкладників, виконання регуляторних вимог, сприяння економічному зростанню, управління глобальними фінансовими взаємозв'язками, захисту від кіберзагроз та дотримання міжнародних стандартів.

РОЗДІЛ 2

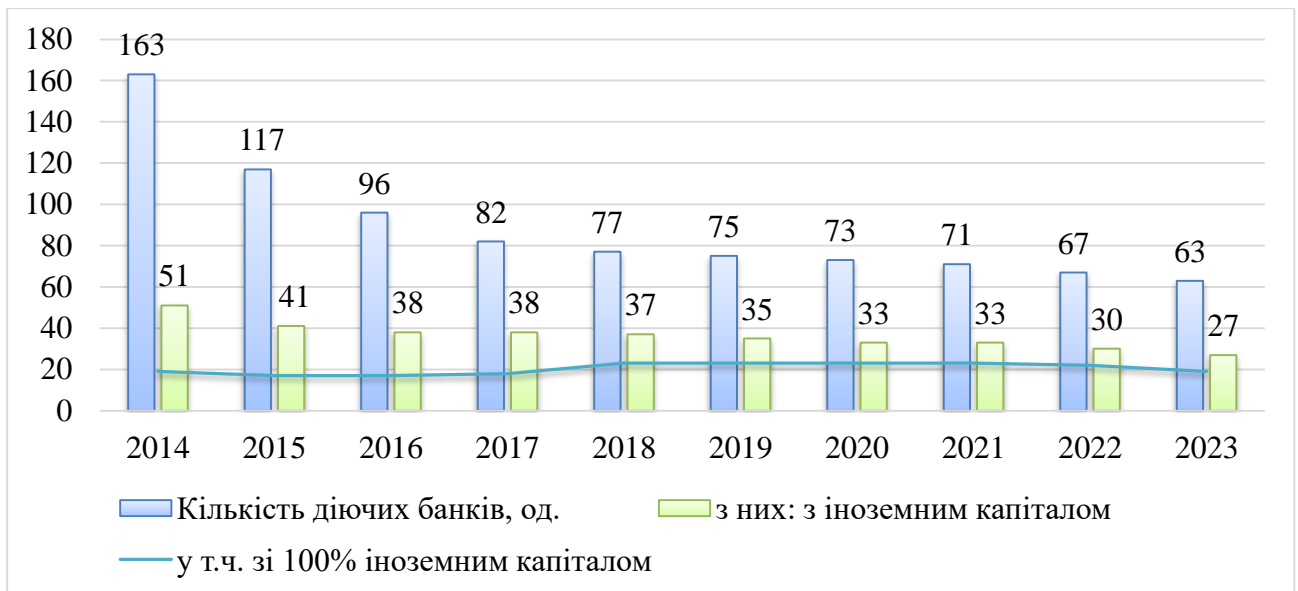
ОЦІНКА РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В УМОВАХ ВІЙНИ

Від початку 2014 р. економіка України перебуває в стані постійних потрясінь, що зумовлені агресією РФ – колишнього найбільшого економічного партнера. Ще у 2014 р. Україна стикнулася із безпрецедентними викликами, що загрожували функціонуванню не лише банківської системи, а й економіки загалом. За період 2014-2022 р. було проаналізовано та напрацьовано чимало інструментів управління ризиками для стабілізації розвитку банківської системи. Однак, у 2022 р. банківська система України опинилась у нових критичних умовах, зумовлених повномасштабним вторгненням країни агресора, у результаті чого, з боку НБУ та усіх агентів банківської системи усі зусилля були спрямовані на подолання нових ризиків.

Оцінка банківських ризиків в умовах війни є критично важливою, передусім, для забезпечення фінансової стабільності. Військові конфлікти значно підвищують рівень невизначеності та волатильності в економіці. Це може призвести до швидкої зміни складу учасників банківського ринку, обсягів їх активів та капіталу, зростання неплатежів за кредитами та зниження ліквідності. Оцінка ризиків дозволяє банкам краще підготуватися до таких змін і зменшити потенційні збитки.

В Україні впродовж усього періоду війни кількість і склад учасників банківського ринку суттєво змінювались (рис. 2.1). Існуючі у 2014 р. 163 банки було ретельно перевірено Національним банком України щодо їх надійності, прозорості та правомірності діяльності і частину з них (46 од.) було ліквідовано уже впродовж 2015 р. Очищення банківської системи тривало до 2017 р., що призвело до скорочення (на третину) чисельності банківських установ. Від початку 2022 р. триває наступне очищення банківської системи – від банків, які пов'язані з капіталами країни агресора.

Рис. 2.1. Кількість та склад комерційних банків в Україні під час війни, 2014-2023 рр.

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Під час війни для банківської системи загрозливим є операційний ризик, що пов'язаний з фізичною безпекою установ банків (персоналу, приміщень, іншого майна), інфраструктури банків, клієнтів, а також з достатніми обсягами сформованих активів, капіталу, депозитних вкладень. Так, у 2015 р. спостерігалось не значне скорочення вартості активів та капіталу через очищення банківської системи шляхом ліквідації низки банків (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Обсяги банківських активів та капіталу в Україні, 2014-2023 рр., млрд грн

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Обсяг банківських активів	1 317	1 254	1 256	1 334	1 360	1 493	1 823	2 053	2 352	2 945
Обсяг банківського капіталу	148	104	124	161	155	200	209	256	216	296
Середній розмір активів на 1 банк	8,08	10,72	13,09	16,27	17,66	19,91	24,97	28,92	35,10	46,74
Середній розмір капіталу на 1 банк	0,91	0,89	1,29	1,96	2,01	2,67	2,87	3,60	3,22	4,70

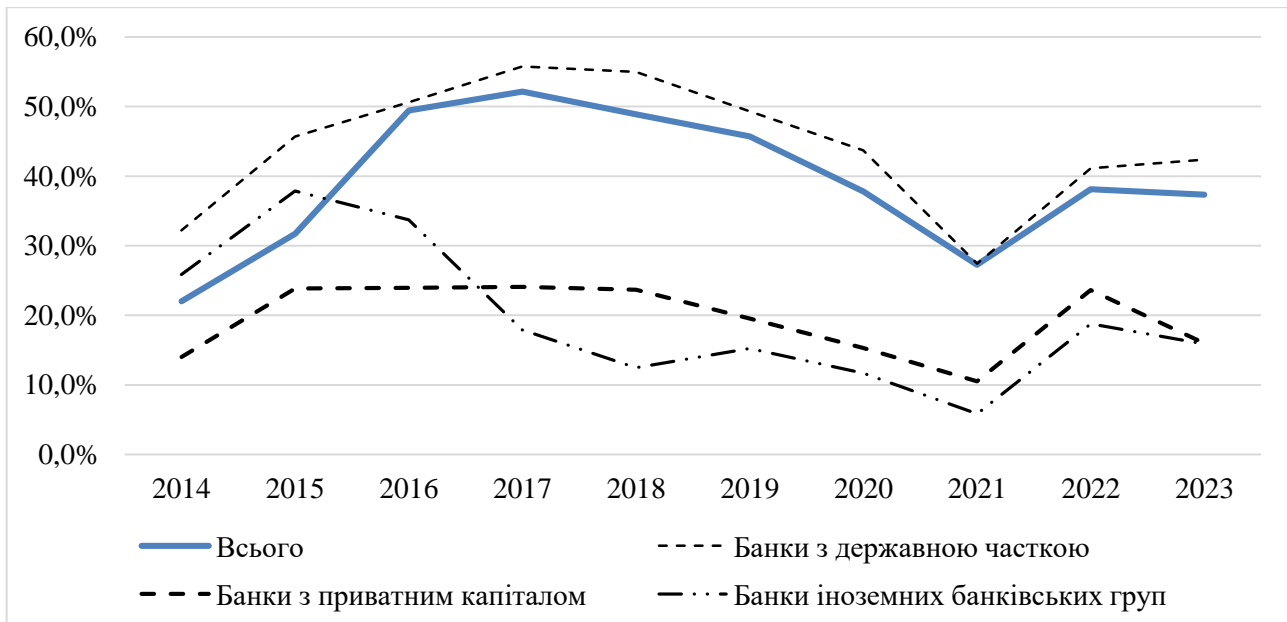
Джерело: розраховано за даними НБУ.

Натомість, впродовж 2015-2023 рр. спостерігається поступове нарощення усіх наведених показників, що свідчить про безумовне покращення рівня розвитку і підвищення якості управління в банківських установах зокрема і

банківській системі загалом. Варто вказати на нарощення середнього розміру активів на 1 банк до 46,74 млрд грн, що майже в 6 разів вище рівня 2014 р. Поряд з цим, нарощення капіталу відбулось у 5 разів і досягнуло розміру 4,7 млрд. в середньому на 1 банківську установу.

До операційного ризику відносять ризики кібербезпеки, оскільки військові дії часто супроводжуються зростанням кіберзагроз. Зокрема, «з січня 2022 р. по вересень 2023 р. команда реагування на надзвичайні ситуації в сфері комп'ютерних ситуацій України зафіксувала майже 4000 кіберінцидентів, зокрема на такі комерційні банки України як ПУМБ, Ощадбанк, Креді Агріколь Банк та Універсал Банк» [11]. Оцінка цих ризиків дозволяє банкам впровадити ефективні заходи для захисту своїх систем і безперервності бізнесу.

Переважає більшість комерційних банків, які адаптувалися до воєнних викликів і продовжують працювати на території України, потерпають, передусім, від кредитного ризику. Війна суттєво впливає на платоспроможність позичальників – як юридичних, так і фізичних осіб. Оцінка кредитного ризику в таких умовах допомагає банкам правильно оцінити можливість повернення кредитів та вжити необхідних заходів для захисту своїх активів.

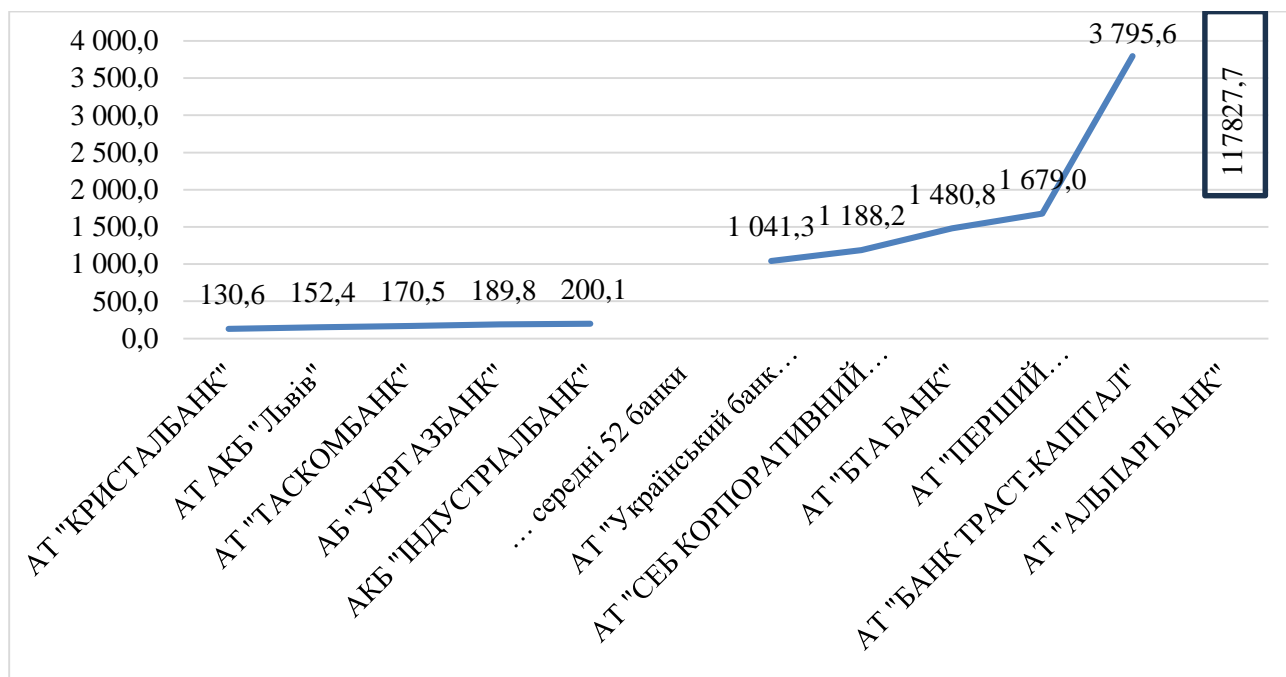

Рис. 2.2. Частка непрацюючих кредитів (NPL)

у розрізі груп банків України, %

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Умови війни можуть призвести до масового зняття депозитів і підвищення потреби у ліквідних коштах. Відсутність достатньої ліквідності може призвести до втрати стабільності банку і його банкрутства. Оцінка ризику ліквідності дозволяє банкам ефективно управляти своїми резервами і забезпечити виконання зобов'язань перед клієнтами.

Рис. 2.3. Ранжируваний ряд комерційних банків України за нормативом коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRвв) станом на 01.01.2024 р.

Джерело: побудовано за даними НБУ.

За нормативом НБУ щодо коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRвв), який має бути не менше 100 %, усі банки України дотримуються вимог і, відповідно, ризик ліквідності найвищий у банків з найнижчим значенням нормативу (початок ранжируваного ряду) і найвищий у АТ "АЛЬПАРІ БАНК" (117827,7 %), який значно відрізняється від рівня попереднього банку: АТ «Банк Траст-Капітал» (3795,6 %). Така ситуація свідчить про високу ліквідність банківської системи України, не зважаючи на складні умови її функціонування.

У багатьох країнах у періоди різноманітних криз, включаючи військові конфлікти, регулятори посилюють вимоги до банків (додаток А). Оцінка ризиків допомагає банкам відповідати цим вимогам і уникати штрафних санкцій. Впродовж 2014-2016 рр. НБУ провів процес очищення банківської системи, а в наступні роки неухильно слідкував за дотриманням банками нормативів. З метою регулювання банківською діяльністю, в Україні для комерційних банків визначено низку нормативів, окремі з яких диференціюються за певними групами банків. Зокрема, «норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента для системно важливих і спеціалізованих ощадних банків становить не більше 20%, для спеціалізованих банків довірчого управління - не більше 15 %, а для решти банків – не більше 25 %» [32]. За результатами банківського нагляду станом на 01.01.2024 р. лише окремі банки мали не значні відхилення за нормативами Н1, Н2, Н3, Н7 та Л13-1, натомість усі решту нормативів усіма банками дотримуються в повній мірі (додаток Б).

Окремі комерційні банки зможуть страждати від репутаційного ризику, який пов'язаний з поширюваною інформацією, попереднім досвідом роботи банку чи репутації посадових осіб. Вагомим фактором репутаційного ризику є оприлюднена фінансова звітність. В періоди криз населення надзвичайно гостро реагує на погіршення результатів діяльності демонструючи зниження довіри через масове розірвання депозитних договорів.

Впродовж періоду 2014-2023 рр. банківська система України зазнала найбільших збитків у 2016 р. (табл. 2.2). Збиток у 159,4 млрд грн було отримано через значне скорочення доходів і суттєве зростання витрат. Загалом перші 4 роки війни – 2014-2017 рр. для усієї банківської системи були збитковими через повільну адаптацію до критичної політичної ситуації в державі. Натомість усі наступні роки, включаючи 2022-2023 рр., банківська система залишається прибутковою і демонструє високу готовність підтримувати розвиток усієї фінансової системи та економіки загалом.

Таблиця 2.2

Фінансові результати діяльності комерційних банків під час війни, млрд грн

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Доходи	210,2	199,2	190,7	178,1	204,6	243,1	250,2	273,9	357,5	446,4
процентні доходи	151,3	135,1	135,8	124	140	153,0	147,7	168,7	217,1	304,4
комісійні доходи	28,3	28,4	31,4	37,1	51,0	62,1	70,6	93,2	85,6	97,1
результат від торговельних операцій	15,5	21,5	8,2	7,2	1,9	16,2	21,5	-0,1	43,5	30,3
інші операційні доходи	10,1	9,6	9,6	7,3	8,6	8,1	6,8	7,5	8,1	10,0
інші доходи	2,2	2,7	3,9	1,3	1,8	2,8	2,7	3,2	2,4	2,6
Витрати	263,2	265,8	350,1	204,5	182,2	184,7	210,4	196,5	335,6	363,1
процентні витрати	97,2	96,1	91,6	71,0	67,8	74,1	62,9	51,1	65,4	103,1
комісійні витрати	4,9	5,8	7,2	9,7	13,2	18,1	24,1	35,2	35,4	47,1
інші операційні витрати	15,6	13,0	10,9	11,7	16,8	11,8	16,4	18,2	17,9	18,5
загальні адміністративні витрати	44,6	36,7	39,4	44,2	53,7	62,9	69,4	78,3	82,4	92,3
інші витрати	0,0	0,0	3,1	15,1	2,0	2,4	2,7	3,9	6,0	8,6
відрахування в резерви	103,3	114,5	198,3	49,2	23,8	10,7	31,0	3,4	121,2	16,9
Чистий прибуток (збиток)	-53,0	-66,6	-159,4	-26,5	22,3	58,4	39,7	77,4	21,9	83,2

Джерело: наведено за даними НБУ.

Таким чином, невміння банку адекватно реагувати на різні ризики, зокрема, виклики війни може серйозно підірвати його репутацію серед клієнтів, партнерів і інвесторів. Оцінка ризиків дозволяє банкам розробити стратегії для підтримки довіри та лояльності клієнтів і в умовах війни є необхідною для забезпечення фінансової стабільності, захисту активів, відповідності регуляторним вимогам та підтримки довіри до банківської системи.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що оцінка банківських ризиків в умовах війни є критично важливою, передусім, для забезпечення фінансової стабільності. Досліджено вплив воєнного часу на чисельність і склад операторів банківського ринку. Доведено стійкість комерційних банків України до операційного ризику, кредитного ризику та ризику ліквідності. Відмічено високий рівень дотримання комерційними банками нормативів НБУ, оскільки За результатами банківського нагляду станом на 01.01.2024 р. майже усі нормативи дотримуються в повній мірі усіма банками.

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

В Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах вказано, що «система управління ризиками в комерційних банках спрямована на здійснення систематичного процесу виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів ризиків на всіх організаційних рівнях» [33]. Така система повинна забезпечувати фінансову стабільність банку, захист інтересів вкладників та інвесторів, відповідність законодавчим та регулятивним вимогам, підвищення ефективності управління активами та зобов'язаннями, підтримання належного рівня репутації, підвищення конкурентоспроможності, оптимізацію витрат на страхування, готовність до непередбачених обставин, поліпшення рівня корпоративного управління та забезпечення довгострокового розвитку. Однак, встановлені правила ідентифікації, оцінки, моніторингу, контролю та подальшого управління ризиками під час війни мають певні особливості, які варто враховувати і приділяти особливу увагу.

Серед основних інструментів управління банківськими ризиками в загальній системі ризик-менеджменту варто виділити наступні (рис. 3.1):

1. Інструменти управління кредитним ризиком:

– кредитний скоринг – полягає в детальній оцінці кредитоспроможності позичальника на основі кредитного рейтингу. Під час війни погіршуються переважна більшість рейтингів не лише фінансової сфери, а й усього бізнес-середовища, однак порівняльний моніторинг дозволяє виявити реальні переваги й слабкі сторони кожного конкретного позичальника;

– диверсифікація портфеля – слугує для суттєвого зменшення ризиків шляхом розподілу кредитів між різними галузями, сферами та регіонами. Воєнні дії в країні значно обмежують територіальні масштаби для диверсифікації

кредитного портфеля і, водночас, створюють додаткові загрози при кредитуванні позичальників залежних від логістики;

– страхування кредитів – передбачає використання комерційними банками страхових продуктів для захисту від неплатежів. Водночас, умови війни не завжди дозволяють охоплювати страховим покриттям ті потреби, які виникають у процесі кредитування, тоді частину ризиків позичальник чи комерційний банк змушені приймати як належні;

– резерви під можливі втрати – вимагає створення резервів для покриття потенційних збитків за виданими кредитами. Однак варто враховувати, що під час війни гостро відчувається потреба в ресурсах, які відволікаються як резерви.

Рис. 3.1. Інструменти управління основними видами ризиків банківської системи України в умовах війни

Джерело: власні дослідження.

2. Інструменти управління ринковим ризиком:

- хеджування – базується на використанні фінансових інструментів, таких як ф'ючерси, опціони, свопи для зменшення ризику змін цін. В умовах війни в Україні періодично обмежувались операції з фінансовими деривативами, тому комерційні банки не завжди мають можливість щодо хеджування ризиків;

- диверсифікація активів – полягає в можливостях інвестування у різні види активів для зменшення ризику. Особливості функціонування фондового ринку України впродовж 2022-2024 рр. надають можливість інвестування переважно у військові облігації внутрішньої державної позики, що значно звужує набір фінансових інвестицій;

- моніторинг ринкових умов – передбачає постійний аналіз ринкових трендів та прогнозування змін. Такий інструмент дозволяє враховувати усі новостворені загрози чи неочікувані ризики і вчасно реагувати на них.

3. Інструменти управління операційним ризиком:

- впровадження систем внутрішнього контролю, що дозволяє забезпечити чіткі процедури і правила для мінімізації людських помилок та шахрайства. Цей інструмент управління під час війни набув особливого значення, оскільки велика кількість банківського персоналу виїхали за кордон чи переселились у безпечніші регіони і плинність кадрів потребує додаткової уваги до кожного банківського працівника;

- інформаційна безпека – полягає не лише в дотриманні конфіденційності окремих баз даних, а постійному надійному захисті інформаційних систем від кібератак та втрати даних;

- навчання персоналу – передбачає постійне підвищення кваліфікації співробітників для ефективного управління усіма видами банківських ризиків.

4. Інструменти управління ризиком ліквідності:

- управління ліквідністю – полягає у забезпеченні достатнього обсягу ліквідних активів для виконання зобов'язань і дотримання відповідних нормативів НБУ;

- створення ліквідних резервів – зобов’язує комерційні банки формувати резерви для покриття непередбачених витрат і відповідно дотримуватись нормативів НБУ;

- стрес-тестування – полягає у періодичних перевірках здатності комерційних банків витримувати несприятливі економічні умови, що надзвичайно актуально у складних воєнних умовах, що склалися наразі в Україні.

5. Інструменти управління правовим ризиком:

- юридичний аудит – інструмент що передбачає регулярний перегляд нових та оновлених правових документів і угод. Під час воєнного стану в країні спостерігаються часті зміни і уточнення нормативно-правового поля, що потребує додаткової уваги і зусиль;

- використання правових консультацій – можливість, а часто й необхідність залучення професійних юристів для мінімізації правових ризиків.

6. Інструменти управління репутаційним ризиком:

- управління комунікаціями – полягає у прозорому, достовірному та своєчасному інформуванні клієнтів та інвесторів про фінансові результати, можливості і загрози, ключові напрями стратегічного розвитку;

- етика бізнесу – зобов’язує комерційні банки, з метою уникнення репутаційного ризику, дотримуватися високих етичних стандартів у діяльності, використовувати національні та міжнародні правила і стандарти ведення банківської діяльності;

- взаємодія з громадськістю – сприяє активній участі комерційних банків у соціальних проектах та ініціативах для покращення свого іміджу та демонстрації активної соціальної позиції.

Застосування цих інструментів допомагає банкам знизити ризики, забезпечити стабільність своєї діяльності, враховувати усі новостворені загрози чи неочікувані ризики і вчасно реагувати на них.

Висновки до розділу 3

1. У підсумку дослідження адаптовано існуючі інструменти управління ризиками банківської системи до складних умов воєнного стану, в якому Україна перебуває нині. Серед основного варто відмітити важливість таких інструментів, як обов'язковий кредитний скоринг з врахуванням воєнних викликів, диверсифікація активів переважно у різні військові облігації внутрішньої державної позики, моніторинг ринкових умов, який дозволяє враховувати усі новостворені загрози чи неочікувані ризики і вчасно реагувати на них.

2. Акцентовано на вагомості інструментів управління операційним ризиком, які під час війни набули особливого значення. До таких відносять: впровадження систем внутрішнього контролю та дотримання інформаційної безпеки, що полягає не лише в дотриманні конфіденційності окремих баз даних, а постійному надійному захисті інформаційних систем від кібератак та втрати даних.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження щодо ризиків банківської системи України під час війни дозволило сформулювати такі висновки:

3. Доведено, що існування ризиків у банківській системі обумовлено об'єктивною ймовірністю недоотримання певних вигід чи загрози фінансових втрат для усіх учасників економічних відносин у сфері банківської діяльності. Встановлено, що проблеми загострення ризиків у банківській системі України, особливо під час повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, мають кілька ключових аспектів. Зокрема, глобальні фінансові кризи, війна, порушення економічних і політичних зв'язків, інфляція, коливання валютних курсів та економічні санкції можуть суттєво вплинути на стабільність банків. Ризики в банківській системі можуть призвести до фінансової нестабільності як на національному, так і на глобальному рівнях. Банківська криза може викликати ланцюгову реакцію, яка негативно вплине на кожного суб'єкта економіки і державу загалом.

4. Встановлено, що оцінка банківських ризиків в умовах війни є критично важливою, передусім, для забезпечення фінансової стабільності. Досліджено вплив воєнного часу на чисельність і склад операторів банківського ринку. Військові конфлікти значно підвищують рівень невизначеності та волатильності в економіці. Це може призвести до швидкої зміни складу учасників банківського ринку, обсягів їх активів та капіталу, зростання неплатежів за кредитами та зниження ліквідності.

5. Встановлено, що оцінка банківських ризиків в умовах війни є критично важливою, передусім, для забезпечення фінансової стабільності. Доведено стійкість комерційних банків України до операційного ризику, кредитного ризику та ризику ліквідності. Відмічено високий рівень дотримання комерційними банками нормативів НБУ, оскільки за результатами банківського нагляду станом на 01.01.2024 р. майже усі нормативи дотримуються в повній мірі усіма банками.

6. Виявлено достатню фінансову стійкість банківських установ, що передусім проявляється у фінансових результатах. Загалом перші 4 роки війни – 2014-2017 рр. для усієї банківської системи були збитковими через повільну адаптацію до критичної політичної ситуації в державі. Натомість усі наступні роки, включаючи 2022-2023 рр., банківська система залишається прибутковою і демонструє готовність підтримувати розвиток усієї фінансової системи та економіки загалом.

7. У підсумку дослідження адаптовано існуючі інструменти управління ризиками банківської системи до складних умов воєнного стану, в якому Україна перебуває нині. Серед основного варто відмітити важливість таких інструментів, як обов'язковий кредитний скоринг з врахуванням воєнних викликів, диверсифікація активів переважно у різні військові облігації внутрішньої державної позики, моніторинг ринкових умов, який дозволяє враховувати усі новостворені загрози чи неочікувані ризики і вчасно реагувати на них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Apătăchioae A. New challenges in the management of banking risks. *Procedia Economics and Finance*, 2014, №15.
2. Fan H., Pan H. The effect of shadow banking on the systemic risk in a dynamic complex interbank network system. *Complexity*, 2020, 2020. №1.
3. Nicolae Petria, Bogdan Capraru, Iulian Ilnatov. Determinants of banks' profitability: evidence from EU 27 banking systems. *Procedia Economics and Finance*, 2018. №20. P.518 – 524.
4. Van Greuning H., Bratanovic S. B. Analyzing banking risk: a framework for assessing corporate governance and risk management. *World Bank Publications*, 2020.
5. Zaburanna, L., Nedilska, L., Abramova, I., Kurovska, N., Martynuk G. (2020). The development of the banking system in conditions of destructive impact of internal and external factors. *Scientific Horizons*, 03(88), 7–18. doi: 10.33249/2663-2144-2020-88-3-7-18.
6. Актуалізовано підходи до управління ризиками в банках і банківських групах. *НБУ* : веб сайт. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-pidhodi-do-upravlinnya-rizikami-v-bankah-i-bankivskih-grupah>
7. Ананьєва Ю. В. Стрес-тестування як інструмент управління фінансовими ризиками у банківській сфері. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*, 2021. №1. С.6-19.
8. Банківська система. *Велика українська енциклопедія* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/noaho> (дата звернення: 02.06.2024).
9. Белінська Я. В. Особливості функціонування вітчизняної банківської системи в умовах війни. *Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси. С. 41-43

10. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” К. : КНЕУ, 2007. 23 с.
11. Брюховецька Є. Під час війни кількість кібератак на Україну зросла втричі, — Мінфін США. *Новини live*. URL : <https://it.novyny.live/pid-chas-viini-kilkist-kiberatak-na-ukrayinu-zrosla-vtrichi-minfin-ssha-132751.html>
12. Весельська Д. Аналіз ризиків банківської системи України в умовах війни. *Механізми управління розвитком територій*: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 2. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С.
13. Весельська Д. Теоретико-методичні основи ідентифікації ризиків банківської системи України. *Фінансове забезпечення економіки : Матеріали VIII всеукраїнської науково-практичної студентської конференції*, 30 травня 2024 р. Житомир : Поліський національний університет. 2024. С. 130-132.
14. Губа М. О., Полійчук М. В. Ризики в банківській системі України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №5. С.4-9.
15. Гудзь Т. П. Моніторинг сучасних тенденцій розвитку банківської системи України та врахування його результатів у наглядовій роботі. *Науковий вісник РУЕТ: Economic Sciences*, 2019. №3 (81). С.102-110.
16. Гукалюк А. Ф., Крупка І. М. Виклики та пріоритетні напрями розвитку банківського бізнесу в умовах воєнної агресії Росії. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку»*, Острогоз : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2022. С. 27-29.
17. Данік Н., Татко А. Удосконалення механізму забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. *Міжнародний науковий журнал менеджменту, економіки та фінансів*, 2022. №1 (5), 1–9. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220105.01>
18. Дзюблюк О. В. Трансформація банківської системи у контексті глобалізаційних викликів: монографія / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Vienna : Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2018. 354 с.

19. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, 2022. №1-2. С. 50-61.
20. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: 10.05.2024).
21. Зубова В. В. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків. *Ефективна економіка*, 2016. №6.
22. Коверза В. С., et al. Шляхи підвищення конкурентоспроможності банків в контексті інтеграції в ЄС. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*, 2020. №11.
23. Мельник Т. В. Оцінка впливу чинників, залежних від монетарного регулювання та макроекономічного середовища, на розвиток банківської системи. *Причорноморські економічні студії*, 2019. №39 (2). С.78-83.
24. Методологічний коментар. *НБУ* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/methodological_notes_MS.pdf (дата звернення: 08.05.2024).
25. НБУ поновив список системно важливих банків. Хто увійшов до переліку і що це означає. *Babel.Ua* : веб-сайт. URL: <https://babel.ua/news/91443-nbu-ponoviv-spisok-sistemno-vazhlyvih-bankiv-hto-uviyshov-do-pereliku-i-shcho-ce-oznachaye>
26. Недільська Л., Стойко О., Подорецька В. Нетипові фактори впливу на розвиток валютного ринку України в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2022. №44. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-92>
27. Огородник В. В. Напрями покращення розвитку банків з державною участю в Україні. *Міжнародний науковий журнал Науковий огляд*. 2019. 3(56). С.17-28.
28. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. *НБУ* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdlrBPNWeMzk> (дата звернення: 05.10.2023).

29. Погореленко Н. П., Лютий М. М. Діагностика умов функціонування банківської системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 2019. №33. С.198-204.
30. Показники банківської системи. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208 (дата звернення: 22.05.2024).
31. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р., №2121-14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2121-14>. (дата звернення: 10.06.2024).
32. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова №79 Правління Національного банку від 19 червня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0079500-19> (дата звернення: 10.10.2024).
33. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Національного банку України; Положення, Перелік, Класифікація від 11.06.2018 № 64 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0064500-18> (дата звернення: 01.06.2024)
34. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р., №679-XIV URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/679-14> (дата звернення: 14.05.2024).
35. Про системно важливі банки. НБУ : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib> (дата звернення: 05.05.2024).
36. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р., №4452-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення: 11.05.2024).
37. Прокоф'єва О. В. Розвиток банківського сектору України в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. №8. С.108-112.
38. Рахман М. С., Скрипняк Д. О. Стратегічні напрями розвитку банківської діяльності України. *«Modern Economics»*. 2022. №30. С.170-176

39. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / Д. І. Дема та ін. К. : Алерта, 2013. 376 с.
40. Річні звіти НБУ 2015-2023 рр. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2024).
41. Розвиток банківської системи в умовах трансформації економічного простору : монографія / за ред. Чепелюк Г.М., Пантелєєвої Н.М. Черкаси, 2016. 414 с.
42. Ситник Н., Прицак Я. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. *Молодий вчений*, 2023. №6 (118). С.94-98.
43. Сіренко Н. М., Мікуляк К.А. Імперативи розвитку банківської системи України в умовах цифровізації та ринкових трансформацій. *Modern Economics*. 2022. № 34(2022). С. 90-96. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-13).
44. Стратегія НБУ. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192> (дата звернення: 14.04.2024).
45. Сус Л.В. Ідентифікація ризиків ринку криптовалют. *Збірник праць учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку»* (3 листопада 2022 року) Житомир : Поліський національний університет. 2022. С. 102-105.